

IZLĪGUMA APSTIPRINĀŠANAS PROBLĒMASPEKTI CIVILPROCESĀ

Romāns Vambuts,

*Latvija, Baltijas Starptautiskā akadēmija, Daugavpils filiāle,
Profesionālā maģistra studiju programma "Privāttiesības"
Zinātniskais vadītājs: Dr.iur., as.prof., Tatjana Jurkeviča*

Raksta mērķis ir sniegt priekšlikumus izlīguma institūta uzlabošanai un pilnveidošanai civilprocesā. Raksta uzdevumi ir definēt izlīguma jēdzienu, akcentēt izlīguma apstiprināšanas problēmas, kas rodas tiesu praksē. Pētījuma problēmas būtība ir nepietiekošs tiesisks regulējums civilprocesā attiecībā uz izlīguma noregulējumu. Autors nonāca pie vairākiem secinājumiem, ka Civilprocesa likuma pastāv trūkumi izlīguma institūta sekmīgai regulēšanai, līdz ar to, ir nepieciešami attiecīgie grozījumi.

Atslēgas vardi: civilprocess, izlīgums, lēmums, valsts nodeva, trešās personas interesēs.

The aim of the article is to make proposals for a settlement institute improvement and development in civil proceedings. The tasks of the article are to define the concept of settlement, to emphasize the problems of reconciliation that arise in the case-law. The essence of the research problem is insufficient legal regulation in civil proceedings for the settlement. The author came to the conclusions that there are deficiency in the Civil Procedure Law for the successful regulation of the settlement institute, so it is necessary to make changes.

Keywords: civil procedure, settlement, decision, state fee, for the benefit of a third party.

Ievads: Izlīgums ir viens no tradicionāliem veidiem civiltiesisku strīdu izšķiršanai starp pusēm, kuras saista kāds tiesisks darījums. Jau ilgu laiku izlīgumu plaši piemēro civilprocesā un šis institūts atzīts par vienu no efektīvākajiem civiltiesisku strīdu risināšanas veidiem, it sevišķi tas raksturīgs strīdiem, kuri izriet no komercdarījumiem. Izlīguma institūts ir civilprocesa neatņemamā daļa, jo tā būtība ir pušu savstarpēja vienošanās par strīda priekšmetu, kuru rezultātā tiesvedība tiek izbeigta un, abām pusēm iegūstot labumu, tiesas sprieduma vietā spēkā stājas tiesas apstiprināts izlīgums. Izlīgumam ir zināmās priekšrocības par

tiesas pieņemto spriedumu, jo puses patstāvīgi var atrisināt viņu starpa pastāvošo strīdu, izvēloties unikālu, konkrētu un, iespējams, arī neparastu risinājumu nesaskaņām. Izlīguma nozīmīgums saistāms arī ar to, ka izlīguma ļoti bieži kļūst par pirmo soli pušu izlīgšanai kopumā, kad tajā pašā laikā tiesas sprieduma lietā var būtiski palielināt nesaskanības starp pusēm un saasināt savstarpējas attiecības. Izlīguma noslēgšana ir efektīvā arī ar to, ka ekonomē strīda pušu laiku, saglabā personas emocionālo stāvokli un ietaupa finanšu resursus, kuri būtu iztērēti tiesas izdevumiem. Izlīguma problemātika tā noslēgšanā un apstiprināšanā ar tiesas lēmumu ir visnotaļ aktuālā mūsdienās. Tiesu prakse rada, ka neskatoties uz to, ka izlīguma institūts iegūst arvien lielāku aktualitāti mūsdienās, bieži vien kāda no pusēm tomēr meklē iespējamību labprātīgi nepildīt izlīgumā noteiktās saistības. Šāda situācija rodas saistībā ar nepilnībām, kuri konstatējami attiecībā uz izlīguma apstiprināšanas procedūru Civilprocesa likumā. Šī raksta mērķis ir izpētīt ar izlīguma apstiprināšanu saistītus problēmjautājumus, un rast tiem iespējamo risinājumu.

Izlīgums civilprocesā ir viens no efektīvākiem instrumentiem strīdā izšķiršanā. Civilprocesaualo tiesību teorijā izlīgums uztverams, ka *pušu vienošanās, uz kuras pamata tiesa izbeidz viņas izspriešanai ienākušo lietu par strīdīgām tiesiskām attiecībām, aiz tā iemesla, ka puses savstarpēji piekāpušās* [2, 579]. Prāvnieku tiesības noslēgt izlīgumu un šādā veidā atrisināt pastāvošo strīdu izriet no dispozitivitātes principa civilprocesā, kas ir viens no civilās tiesvedības pamatprincipiem un paredz, ka lietas dalībnieki - puses, kuras piedalās lieta, ir tiesīgas patstāvīgi izmantot viņiem nodrošinātās procesualās un materiālās tiesības. Izlīgumu var atzīt par pušu rīkojošo dokumentu ka procesualajās, tā arī materiālajās tiesībās, jo noslēdzot izlīgumu, puses rīkojas ar savam procesualajām, materiālajām tiesībām un likumā aizsargājamām interesēm [3, 212]. Izmantojot savas tiesības noslēgt izlīgumu un tādejādi rīkojoties ar pusēm likumā nodrošinātām tiesībām, prasītājs un atbildētājs nekādā ziņā neatsakās no tiesiskas aizsardzības. Tieši otrādi, viņi var būt pārliecināti, ka izlīgumā pārkāpšanas/neievērošanas/neizpildes gadījumā var iedarbināt tiesisku piespiedu mehānismu un var piespiedu kārtā pieprasīt no neizpildē vainojamās puses ar izlīgumu nodibinātās saistības izpildīšanu, jo izlīgums, kurš ir apstiprināts ar tiesas lēmumu, ir izpildāms

obligāti. Šāds skaidrojums pamatojams arī ar tiesību specialista prof. K.Torgana atzinu, ka *izlīgumam ir tāds pats spēks ka tiesas spriedumam* [5, 91].

Izlīguma jēdzienu var definēt vairākos veidos. Tātad izlīgums ir:

1. tiesību aizsardzības līdzeklis, kurš realizējams likuma noteikto procesuālo normu kartībā. Šī tiesību aizsardzības līdzekļa mērķis ir pušu subjektīvo civiltiesisko tiesību realizēšana bez šķēršļiem [10, 304];

2. labprātīgs pušu atteikums no publiskas procedūras, proti, tiesāšanās procesa vai izpildīšanas procedūras [1,64];

3. darījums, kurš regulē pušu civiltiesiskās attiecības, apstiprina civiltiesiskās tiesības un pienākumus, maina aizsardzības tiesību iespēja, ka arī ir priekšnoteikums tiesvedības izbeigšanai [9, 45];

4. ir līgums, ar kuru tā dalībnieki kādu apstrīdamu vai kā citādi apšaubāmu savstarpēju tiesisku attiecību, savstarpēji piekāpdamies, pārvērš par neapstrīdamu un neapšaubāmu [3, 212];

5. ir divpusējs līgums, kurā līdzēji, savstarpēji piekāpdamies, nosaka savas tiesības un pienākumus strīdīgajās tiesiskajās attiecībās [8, 69].

Izlīguma kā juridiskā fakta īpatnības ir, pirmkārt, izlīguma tiesisko seku iestāšanās procesuālajās tiesiskajās attiecībās un vienlaikus arī materiālajās tiesiskajās attiecībās. Otrkārt, savā juridiskajā dabā izlīgums ir sarežģīts faktiskais sastāvs, kurš izraisa dažādas tiesiskas sekas atkarībā no tā, pabeigts tas vai ne. Treškārt, izlīgums var ietilpst arī citos juridiskajos sastāvos ka pastāvīgs juridiskais fakts [7].

Izlīguma noslēgšanas elementi veidojās no pušu un tiesas juridiskām darbībām. Proti, izlīguma noslēgšanas procesa puses izsakot savu brīvo gribu savstarpēji vienojas par izlīguma noteikumiem, tādejādi izveidojot vienotu gribas aktu. Šādas darbības pēc savas būtības arī atspoguļo izlīguma jēgu. Savukārt tiesa izlīguma noslēgšanas procesā pārbauda noslēgto izlīgumu pēc satura un formas, atbilstoši likuma prasībām un likumā paredzētajās robežās un, konstatējot atbilstību, tiesa veic noslēgtā izlīguma apstiprināšanu.

Atbilstošs regulējums sastopams Civilprocesa likumā, proti, likuma 27.nodaļā, konkrēti 228.pantā [4]. Šeit arī ir sastopama viena no problēmām. Tiesu lēmumos par izlīguma apstiprināšanu bieži vien iztrūkst norāde uz motīviem, kas pamato konkrēta tiesas lēmuma „pieņemšanu, ka arī ne

vienmēr tiek norādīts lēmuma tiesiskais pamatojums, tas ir normatīvie akti un to konkrētas tiesību normas, pēc kuram tiesnesis vadījās, pieņemot lēmumu par izlīguma apstiprināšanu vai noraidīšanu (neapstiprināšanu). Praksē bieži varam redzēt, ka izlīgumus apstiprinošos lēmumos tiesneši norāda vien uz to, ka *pušu noslēgtais izlīgums nav pretrunā ar likumu, noslēgts aiz brīvas gribas, bez viltus, vardarbības, draudu vai maldu ietekmes, abu pušu interesēs, ka arī izlīguma nosacījumi nepārkāp citu personu intereses.*

Ir ļoti svarīgi, lai izlīguma nosacījumi būtu skaidri un kodolīgi izteikti, kas tiesām nepieciešams ņemt vērā, lai pēc tam nerastos nesaskanas to izpildīšanā. Izlīgumam jāizšķir strīds galīgi un tajā nevajadzētu būt kādiem iemesliem, lai izvirzītu jaunus prasījumus. Svarīgi ir tas, ka izlīgums var risināt esošus (vai izveidotus ar izlīgumu) tiesības un pienākumus, bet ne tiesības un pienākumus, kas var izveidoties nākotnē. Līdz ar ko izlīguma satura analīzei un attiecīgiem secinājumiem ir jābūt atspoguļotiem tiesas procesuālos dokumentos konkrētās civilietas ietvaros.

Attiecībā uz likuma normām, kuras tiesneši norāda savos lēmumos, biežāk var sastapt Civilprocesa likuma 226.pantu, 227.pantu un 228.pantu, kuros tiek minēts izlīgums. Rezultātā tiesas secinājums par izlīguma likumību, pamatotību, pietiekamību, īstumu utt., ne ar ko nav pamatots, jo vairāk minētais aspekts kļūst problemātisks tad, kad arī pats lietā esošs izlīgums ir sastādīts tādā veidā, ka praktiski nav iespējams pārbaudīt tā likumību. Prasības izlīguma saturam ir vispārīgi norādītās Civilprocesa 227.pantā, bet minētas prasības vairāk attiecināmas uz izlīguma struktūru, tas ir ārējo saturu, nevis izlīguma būtību, proti, iekšējo saturu. Līdz ar ko diez vai Civilprocesa likuma 227.panta norma būtu uzskatāma par tādu, kura pietiekoši atspoguļo tiesas apstiprināmiem izlīgumiem izvirzītās prasības.

Otrā būtiskā problēma ir saistīta ar to, ka tiesu prakse diezgan daudz jautājumu rodas par attiecīgā civilprocesuāla dokumenta, proti, tiesas sēdes protokola un lēmuma par izlīguma apstiprināšanu, noformēšanu. Fiksējot izlīguma noslēgšanas un apstiprināšanas faktu, tiesneši ne vienmēr norāda tiesas sēdes protokolā noslēgtā izlīguma noteikumus un nosacījumus. Tas, savā ziņā ir pārkāpums, jo tad no protokola nevar pārliccināties par attiecīgo procesuālo darbību. Tapāt norādāms, ka ne

vienmēr tiek pārbaudītas izlīguma līgumslēdzēju pilnvaras izlīguma noslēgšanai, kas ir viens no būtiskajiem pārkāpumiem, jo gadījumā, ja kādam no līgumslēdzējiem nebija tiesību noslēgt izlīgumu, tas automātiski padara noslēgtu izlīgumu par spēkā neesošu.

Trešais būtisks aspekts izlīguma institūta regulējumā saskatāms tajā, ka, neskatoties uz Civilprocesa likuma 226.panta pirmajā daļā paredzēto, ka izlīgums pieļaujams jebkura procesa stadijā, tā tas nav. Minēto tiesību normu tulko sašaurināti, kas, viennozīmīgi, nav pozitīvā tendence publiskajās tiesībās.

Civilprocesa likuma 164.panta septītajā daļā ir noteikts, ka iekams lietas izskatīšana pēc būtības nav pabeigta ir iespējams (..) noslēgt izlīgumu (..). Minētā likuma norma attiecas gan uz tiesvedību pirmās instances tiesā, gan atbilstoši Civilprocesa likuma 428.panta otrajai daļai uz apelācijas instances tiesu. To apstiprina arī Civilprocesa likuma 223.panta 5.punkts un 440.pants, kas paredz tiesvedības izbeigšanu gadījumā, ja tiesa izlīgumu ir apstiprinājusi. Bet Civilprocesa likuma 57.nodaļas un 58.nodaļas, kas regulē lietas izskatīšanu kasācijas kārtībā, tiesību normās nav paredzēta iespēja kasācijas instances tiesai lemt jautājumu par izlīguma apstiprināšanu un tas atbilst kasācijas instances tiesas būtībai, jo tai ir jāizlemj jautājums par pārsūdzētā tiesas sprieduma likumību un pamatotību.

Izlīguma apstiprināšanas sekas ir tiesvedības izbeigšana, taču Civilprocesa likuma 474.pants paredz iespēju izbeigt tiesvedību, turklāt atceļot apelācijas instances tiesas spriedumu, tikai gadījumā, ja apelācijas instances tiesa pārkāpusi Civilprocesa likuma 223.panta noteikumus.

Civilprocesa likuma 226.panta pirmajā daļā ir noteikts, ka izlīgums pieļaujams jebkurā procesa stadijā, taču kā norāda iepriekš veiktā analīze, patiesībā tas ir pieļaujams tikai tajās procesa stadijās, kad vēl nav pabeigta lietas izskatīšana pēc būtības. Izlīgums kasācijas instances tiesā nav iespējams. Minēto apstiprina arī pašlaik pastāvošā tiesu prakse [6].

Apkopojot rakstā analizētos aspektus, autors nonāca pie sekojošiem priekšlikumiem konstatēto trūkumu nevēršanai: 1. lai izpildītu prasību par jebkura tiesas lēmuma motivāciju, Civilprocesa likuma regulējums būtu papildināms ar to, ka lēmumos par izlīguma apstiprināšanu ir jānorada pušu iesniegtā izlīguma saturs, šī izlīguma satura izvērtēšanu, pamatotus

tiesas secinājumus par izlīguma atbilstību normatīvo aktu prasībām; 2. Civilprocesa likuma 227.pantā detalizēti uzskaitīt visus slēdzamā izlīguma elementus (sastāvdaļas); 3. Papildināt Civilprocesa likuma 226.panta pirmo daļu ar norādi, ka izlīguma noslēgšana nav pieļaujama kasācijas stadijā.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN CITU AVOTU SARAKSTS

1. Allen Ch. Practical Guide to Evidence. Fourth Edition. Cavendish Publishing Limited, London, 2008.
2. Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933.
3. Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs. 1401.p-2400.p, Rīga. Mans īpašums. 2000.
4. Civilprocesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts: 14.10.1998. Stājas spēkā: 01.03.1999. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 326/330 (1387/1391), 03.11.1998.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 23, 03.12.1998. Aktuālā redakcijā uz 2019.gada 01.jūliju. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=50500>.
5. Juridisko terminu vārdnīca: Autoru kolektīvs. Rīga: Nordic, 1998.
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 22.februāra Rīcības sēdes Lēmums Lietā Nr. SKC-538/2011. URL: <http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/3191>.
7. Абдрашитов А.М. Мировое соглашение как юридический факт и как фактический состав. *Арбитражный и гражданский процесс*. 2005. № 2
8. Гражданский процесс: Учебник. Под ред. М.К. Треушникова. Москва: ОАО «Издательский Дом “Городец”», 2018.
9. Гущина К.О. Гражданское процессуальное право. Конспект лекций. Москва НОРМА. 2009.
10. Тихиня В.Г. Гражданский процесс. Учебник. 2-е изд., перераб. Минск: ТетраСистемс. 2013.